

verwanten op voet van gelijkheid omgaan.

Olaf van Nimwegen, Rijksuniversiteit Groningen

Knegtmans, P.J., *Professoren van de stad. Het Athenaeum Illustre en de Universiteit van Amsterdam, 1632-1960* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007, 512 blz., €51,-, ISBN 978 90 5356 963 4); Knegtmans, P.J., *From Illustrious School to University of Amsterdam* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007, 288 blz., €29,90, ISBN 978 90 5356 964 1).

De beoefening van de universiteitsgeschiedenis in Nederland kreeg in 1993 een enorme stimulans door de benoeming van Peter Jan Knegtmans als universiteitshistoricus van de Universiteit van Amsterdam. Van zijn hand verschenen en verschijnen allerlei boeken over de geschiedenis van de hoofdstedelijke universiteit (zoals in 1998 *Een kwetsbaar centrum van de geest*, over de UvA tijdens de Duitse bezetting), hij organiseert studiedagen en redigeert bundels over verschillende aspecten van de universiteitsgeschiedenis van Nederland (zoals de serie 'Universiteit en maatschappij', samen met zijn Utrechtse collega Leen Dorsman) en hij is voor iedereen die iets specifiek over Amsterdam wil weten een geduldige vraagbaak. Maar nu is dan het hoofdwerk verschenen, een overzicht van de geschiedenis van het Amsterdamse Athenaeum Illustre en de Universiteit van Amsterdam vanaf de oprichting van het Athenaeum in 1632 tot de financiële overname van de universiteit door het rijk in 1960. Knegtmans zal hierna zeker niet stilvallen, maar dit is toch wel het werk dat de bestuurders van de UvA indertijd in hun hoofd hadden toen ze de auteur aantrokken. (Van het boek is ook een bekorte Engelstalige versie verschenen, met een groter accent op de geschiedenis van de laatste twee eeuwen, met minder literatuurverwijzingen, maar wel met meer en bijzonder fraaie illustraties.)

De hoofdlijnen van de geschiedenis van de Amsterdamse universiteit zijn bekend. Het begon in 1632 met de benoeming van twee tamelijk rekkelijke hoogleraren, Vossius en Barlaeus, aan een instelling die wel academisch onderwijs verzorgde, maar niet het recht had academische graden te verlenen. Formeel bleef dat de positie van het Athenaeum tot 1877, toen de stad gebruik maakte van de in de nieuwe wet op het hoger onderwijs geboden mogelijkheid om de instelling tot universiteit te verheffen. Hierna volgde een periode van ongekende bloei, die echter op den duur de financiële draagkracht van de stad Amsterdam te boven ging, met als gevolg dat het rijk in 1960 voor 95 procent de financiering van de instelling overnam (later werd dit 100 procent). Deze geschiedenis wordt met bewonderenswaardige nauwgezetheid beschreven, waarbij de mindere periodes die zowel het Athenaeum als de universiteit doormaakte niet minder objectief worden beschreven dan de bloeiperiodes. Het is in de regel een van de voordelen van een algemeen overzicht van de geschiedenis van een universiteit dat er ook aandacht is voor de perioden waarin de instelling kwakkelde of zelfs op de rand van de afgrond bungelde.

In thematische of biografische bundels of studies worden doorgaans alleen de hoogtepunten behandeld. Het zijn echter vaak de mindere periodes in de geschiedenis van een universiteit die haar karakter het beste onthullen, niet de bloeiperiodes. Die bloeiperiodes worden natuurlijk hier niet verwaarloosd, maar omdat de ruimte toch beperkt was, is de bespreking van die hoogtepunten verhoudingsgewijs wat vluchtiger en daardoor ook wat fletser geworden dan gebruikelijk. De kracht van dit boek ligt dus in de beschrijving van de mindere periodes, die ook Amsterdam heeft gekend (in het eerste kwart van de achttiende eeuw was er bijna geen hoogleraar meer over en ook rond 1860 zag het er somber uit). Knegtmans weet daarbij de verleiding te weerstaan om schamper te doen over de gebrekkige prestaties van tal van hoogleraren en hij heeft zich evenmin uitgeput in de evocatie van de meer bizarre kanten van het professorenbestaan. Die zelfbeheersing siert hem en maakt het boek zoals het er ligt zonder meer een knappe prestatie.

Door het feit dat de instelling waarvan Knegtmans de geschiedenis beschrijft een stedelijke instelling was, vertoont zij op tal van punten een geheel eigen karakter. Omdat de bestuurlijke lijnen kort waren, kon men in Amsterdam snel inspelen op nieuwe ontwikkelingen in de wetenschap. Ook was de bestuurlijke structuur van het Athenaeum en later de universiteit anders dan bij de 'gewone' universiteiten. Al voordat de rijksuniversiteiten een College van Bestuur kregen, had de UvA een geprofessionaliseerd presidium waarin fulltime bestuurders zitting hadden. Omdat de benoemingen uiteindelijk gedaan werden door het stadsbestuur, ging het bij de aanstelling van nieuwe docenten ook vaak anders toe dan in andere steden. Dat had voor- en nadelen. Als er onder de burgemeesters liefhebbers van de wetenschap zaten, zoals aan het eind van de zeventiende eeuw Johannes Hudde en Nicolaas Witsen, kon het Athenaeum daarvan meteen profiteren, maar als in de gemeenteraad de partijpolitieke tegenstellingen tussen bijvoorbeeld communisten en sociaal-democraten hoog opliepen, konden de benoemingen daar onder lijden, zoals Jan Romein in 1938 moest meemaken. Die partijpolitieke bemoeienis met nieuwe benoemingen heeft Amsterdam in de twintigste eeuw zelfs een lange tijd een minder goede naam bezorgd. Verder was ook inhoudelijk te merken dat Athenaeum en universiteit primair stedelijke instellingen van hoger onderwijs waren. Om duidelijk te maken dat de instelling het geld waard was dat de gemeente elk jaar voor haar vrijmaakte, moest de instelling ook wel eens activiteiten opzetten die vooral haar nut voor de stad moesten bewijzen. Zo had de aanstelling in 1877 van een kunstkenner als Allard Pierson niets te maken met de professionalisering van de kunstgeschiedenis, maar met de wens de universiteit ook een centrum van smaak en beschaving te laten zijn, ten dienste van de burgerij die zich voor enkele lessen bij de universiteit kon melden. Ook kreeg Amsterdam al vroeg, in 1922, een zesde faculteit voor de handelswetenschappen, want Amsterdam was ten slotte een handelsstad die op dat punt extra voorlichting goed kon gebruiken (dat het nut van die nieuwe faculteit tegenviel is overigens een ander verhaal). Ten slotte werd er in Amsterdam regelmatig gerept van een 'andere sfeer' die aan de instelling zou heersen en die haar zou doen verschillen van de rijksuniversiteiten. Of die sfeer wel anders was en zo ja, waaruit dat dan zou

blijken, wordt overigens uit het relaas van Knegtmans niet duidelijk.

Knegtmans was zich zeer wel bewust van de gevolgen van het stedelijk karakter van de Amsterdamse universiteit. De titel van het boek, *Professoren van de stad*, is ook om die reden gekozen (al is ze wat misleidend omdat het boek niet alleen over professoren, maar nadrukkelijk ook over studenten gaat). Toch had ik mij kunnen voorstellen dat dit tot een wat andere opzet van het boek had geleid. Nu is het boek wel erg documentair van karakter gebleven. Knegtmans houdt zich nadrukkelijk aan de feiten en waagt zich niet aan beschouwingen, al was het maar indirect, door de beschouwingen over hoger onderwijs van de hoogleraren uit het verleden te bespreken en te analyseren. Het boek is zeker en gelukkig geen parade van professoren geworden (het gevaar dat elk overzicht van de geschiedenis van een universiteit bedreigt), maar de blik is wel erg naar binnen gericht en het verhaal is wel erg beperkt gebleven tot het doen en laten van de bestuurders, professoren en studenten. Het eigene van de Amsterdamse universiteit is ook eigenlijk meer een punt dat regelmatig terugkeert en aangestipt wordt dan een rode draad die het hele boek eenheid en karakter geeft. Pas aan het eind – in een slothoofdstuk over de periode ná 1960 – komt aan de orde waarom de Amsterdamse universiteitsgeschiedenis zo bijzonder is, namelijk de voortdurende en sterke noodzaak tot legitimatie van het hoger onderwijs. Anders dan hun collega's aan de 'gewone', uit 's rijks kas betaalde universiteiten in Leiden, Utrecht en Groningen moesten de hoogleraren in Amsterdam steeds opnieuw bij hun directe superieuren waarmaken dat er zoveel geld aan een universiteit werd uitgegeven die niet alleen de stad bediende. De vanzelfsprekendheden waar de rijksuniversiteiten van uit konden gaan – 'natuurlijk' diende het rijk hoger onderwijs mogelijk te maken – bestonden in Amsterdam niet. Die legitimatienoodzaak had ik echter graag van meet af aan expliciet als het leidende thema aan de orde gesteld gezien, omdat dat een geschiedenis van de Amsterdamse instelling meteen ook in een vergelijkend perspectief had geplaatst. Want was die legitimatiedruk wel zoveel groter in Amsterdam dan elders, of was ze alleen maar anders? Elke instelling van hoger onderwijs is een bijzondere instelling, hetzij door de confessionele kring waar zij zich op richt, hetzij door de regionale binding die elke instelling heeft, ook de rijksuniversiteiten. Bovendien, in Utrecht en Groningen, en zelfs in Leiden kan men periodes in de geschiedenis aanwijzen waarin het bestaan van de plaatselijke universiteit helemaal niet zo vanzelfsprekend was als het wel lijkt. Elke universiteitsgeschiedenis voert zo vanzelf tot beschouwingen over nut, noodzaak en wezen van het hoger onderwijs, waarbij de geschiedschrijver er niet aan kan ontkomen ook zijn eigen mening te geven. Knegtmans heeft die mogelijkheid om ook zijn eigen stem te laten horen jammer genoeg niet benut.

Klaas van Berkel, Rijksuniversiteit Groningen

Goldgar, A., *Tulipmania. Money, Honor, and Knowledge in the Dutch Golden Age* (Chicago: University of Chicago Press, 2007, xx + 425 blz.,

█ \$30,-, ISBN 0 226 30125 7).

Journalisten verwijzen in tijden van economische oververhitting en de onvermijdelijk daarop volgende neergang altijd graag naar de Nederlandse tulpengekte die in de winter van 1636-1637 haar hoogtepunt kende. Verblind door de gekte betaalden Nederlanders toen immense bedragen voor zoiets nietigs als tulpenbollen; hoe hebben we nu weer zo dom kunnen zijn om veel te veel te betalen voor dotcom-aandelen? Of voor huizen? Of voor Amerikaanse sub-prime hypotheeklen? Het is niet verwonderlijk dat journalisten juist voor de tulpengekte kiezen, aangezien zij de eerste zeepbel uit de geschiedenis is waarover veel bekend is. En daar komt nog eens bij dat het over mannen gaat die in herbergen speculeerden op de waarde van zoiets ogenschijnlijk doodgewoons als tulpenbollen. Dat maakt samen dat de episode erg tot de verbeelding spreekt.

Anne Goldgar brengt in haar groots opgezette boek nuances aan in de karikaturale voorstelling die veelal van de tulpengekte gegeven wordt. Door de positie van de tulpe in de samenleving van de Nederlandse Republiek nauwgezet te analyseren, probeert zij te beargumenteren dat er eigenlijk nauwelijks sprake was van een gekte. Het beeld dat wij kennen van de tulpengekte is grotendeels bepaald door de pamfletliteratuur die een zwaar overtrokken voorstelling van zaken geeft. Was er dan ook geen sprake van crisis? Toch wel, maar Goldgar betoogt dat het veeleer een sociaal-culturele crisis was die op de winter van 1636-1637 volgde dan een financiële.

Het betoog van Goldgar ontvouwt zich als volgt. In het eerste hoofdstuk beschrijft zij hoe de tulpe in de Nederlanden geïntroduceerd raakte. De bloem werd binnen korte tijd zeer populair onder amateur-botanici die haar vooral waardeerden om de verscheidenheid waarin zij voorkomt. De speciale waarde die de botanici aan de tulpe hechtten, bracht echter ook een competitie-element in het netwerk van de liefhebbers. Al gauw werden de bollen niet alleen uitgewisseld tussen geïnteresseerden, maar ook voor geld verhandeld. Men betaalde soms aanzienlijke bedragen voor de bollen en Goldgar laat zien dat dat komt doordat de tulpen precies in de zeventiende-eeuwse smaak pasten. De tulpen die het hoogst gewaardeerd werden (exemplaren met verschillende kleuren in gevlamde en gevlekte patronen), hadden dezelfde uiterlijke kenmerken als bijvoorbeeld marmer en jaspis – steensoorten die bij de elite zeer geliefd waren. Tulpen werden dan ook veelvuldig afgebeeld tussen andere exotische verzamelobjecten. De tulpe was meer dan een gewone bloem.

De tulpenverzamelaars maakten deel uit van hechte netwerken, die elkaar geregeld ontmoetten en daarbij informatie over de tulpenhandel uitwisselden. Alle betrokkenen bij de handel waren volgens Goldgar dus prima op de hoogte van de manier waarop de handel gevoerd werd. Bij die handel waren eer en vertrouwen van het grootste belang; daarin verschilde hij niet veel van andere vroegmoderne takken van handel. Maar bij de tulpenhandel was het vertrouwen tussen de koper en de verkoper nog belangrijker, doordat het bijna uitsluitend termijnhandel betrof: de bollen werden aan het begin van de herfst geplant en pas in de lente werd zichtbaar wat voor bloem er uit de bol opkwam. In de tussenliggende tijd – de periode waarin de meeste handel